

Тања Гачић

Светослав Несторовић
(1902–1979)

заборављени неимар балканске музике

МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА

Горњи Милановац, 2017.

Тања Гачић
СВЕТОМИР НАСТАСИЈЕВИЋ (1902–1979)
заборављени неимар балканске музике

Издавач:
Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац

За издавача:
Александар Марушић

Лектура и коректура:
Ана Јелић

Превод на енглески језик:
Гордана Секулић

Фотографије:
Саша Савовић

Ликовно-графичка опрема:
Вељко Тројанчевић

Штампа:
Codex Print, Горњи Милановац

Тираж: 250

ISBN 978-86-82877-70-7

На насловној страни:
Светомир Настасијевић, *Међулушко благо*, рукописне ноте,
Музеј РТК, М-155

На четвртој страни корице:
Светомир Настасијевић, *Пројекат за костурницу палих у рату 1912–1914*,
Музеј РТК, Л-1263

Народна (сељачка) музика... представља идеалну полазну тачку за музички препород и за композитора који тражи нове могућности она је најбољи учитељ. Како ће композитор извући из ње највише користи? Ако упије у себе његову суштину и употреби је као свој матерњи језик.

Бела Барток

Јубилеји су повод и прилика да се укаже на важност догађаја или људи без којих наша стварност не би имала исти смисао.

Сећање на једну личност никада не представља дословно оживљавање биографије уметника, нити његовог уметничког опуса, већ много више од тога. Заједничко сећање је конструкт којим свака генерација преиспитује значај уметника и његовог опуса у структурирању увек променљивог заједничког идентитета. Обележавање 115 година од рођења композитора Светомира Настасијевића управо због тога има посебан значај и одговорност.

„Ко је Светомир Настасијевић?” То је прво питање које се намеће приликом представљања уметника чији јубилеј прослављамо. Одговор би припадао домену културе сећања и изградње културног идентитета средине која обележава јубилеј. Много је различитих одговора на питање: „Ко је Светомир Настасијевић?” Заправо, одговора је онолико колико се пута питање постави. Смисао модерно схваћене изложбе посвећене угледном уметнику, српском композитору, није да пружи коначан одговор. Њен задатак је преваходно у томе да омогући сваком од посетилаца трагање за властитим одговором. Исто или слично питање постављале су претходне генерације, а постављаће га и оне које долазе после нас. Одговори су неминовно увек различити, јер сви су деца свог времена, у коме по природи стеченог образовања формирају властиту визуелну културу, и самим тим, различите могућности и потребе за комуницирањем са уметношћу.

У Горњем Милановцу,
10. јун 2017. године

Аутор

Горњи Милановац: детињство

Позната стара српска породица Настасијевић¹ своје порекло води из Призрена и Охрида и припадала је највишој интелектуално-уметничкој елити у првој половини XX века. Као културни посленици, браћа Настасијевић, сваки у свом домену (Живорад – академски сликар, Момчило – књижевник, Светомир – архитекта и композитор и Славомир – књижевник), оставили су велики траг у нашој уметности. Треба споменути и сестре (Наталија – по вокацији филозоф, Даринка – историчар и Славка – математичар), које су биле велика подршка браћи у свакодневним животним приликама. Сва деца су стекла високо образовање и била музички образована. Отац Никола и мајка Милица провели су скоро шездесет година у хармоничном браку и били веома поштовани од стране пријатеља и околине.

Светомир Настасијевић рођен је првог дана месеца априла 1902. године у Горњем Милановцу. Као дечак лутао је околним брдима и пољанама и дивио се рађању сунца са стране Треске и Ждребана. Такође, задовољство је налазио у музици коју је слушао са фрула локалних чобана. У аутобиографији *Пут у музику*² Светомир описује детињство, патријархални живот у малој вароши с почетка XX века, као и међуљудске односе. „...Било је међу њима разумевања и узајамног поштовања, а на првом месту ценила се личност човека, па макар ког сталежа и које струке био. То долази као последица патријархалног живота у породицама свих слојева; и глава куће, старешина, домаћин, или скраћено ОН мора се свуда и на сваком месту поштовати.” И поред тога што је био одличан ђак у основној школи, налазио је времена за дечје игре као што су: играње лопте и клиса, пецање, брање воћа по туђим баштама, маскирање, прављење змајева. Међутим, најинтересантнија за њега била су вежбања тј. музицирања два старија брата Момчила и Живорада, које је слушао са великим задовољством.

¹ О пореклу породице више у: С. Настасијевић, *Момчило Настасијевић човек и уметник*, прир. Т. Гачић, Горњи Милановац, 2012, 17-28.

² Необјављени рукопис, налази се у Музиколошком институту САНУ у Београду под инвентарним бројем СН I бр. 17.

Улица Краља Александра, Горњи Милановац, почетак XX века
([https:// skyscrapercity.com/showthread.php?t=1507624](https://skyscrapercity.com/showthread.php?t=1507624). jpg, приступљено 29. јуна 2017)

Са својих једанаест година Светомир је стекао прве основе музичке писмености и хорског певања, од наставника Миливоја Црвчанина, који је држао часове музике и певања у Гимназији. У исто време почео је да учи свирање на виолини, а за то је био заслужан његов брат Момчило. У аутобиографским списима он описује Момчила као врсног флаутисту и виолинисту и каже: „... Он је у то време био одличан флаутист, и свирао је најтеже етиде и композиције за флауту соло и за две флауте. У исто време писао је етиде за флауту и компоновао неколико композиција... Иако су те композиције имале

вредност он их је касније, када је увелико проширио и обогатио своју музичку културу, све уништио. То је велика штета, јер композиције једног тако оригиналног и изразитог писца, увек би нам добро дошле и казивале много што-шта, што је било скривено и не-докучиво у души овог ретког човека и писца.”

У Горњем Милановцу, Светомир је завршио четири разреда основне школе и три разреда гимназије. У јеку Првог светског рата упознао је музику Рихарда Вагнера. Ратно време није допустило да његов таленат дође до изражаја. Проблеми свакодневице су закупили дечака који је прерано сазрео и на себе преузео обавезу да помаже породици,

Светомир као гимназијалац, Музеј РТК, Л-930

јер је отац био затворен као талац, а најстарији брат Живорад на Солунском фронту, док је будући песник Момчило позван у војску као преводилац. Светомир са петнаест година постаје домаћин једне од најугледнијих породица у Горњем Милановцу. Тада за њега престају школске обавезе и почињу животне које су свакако биле пресудне за формирање његове личности. Такође, пријављује се у горњомилановачку војну болницу као добровољни болничар и негује и помаже рањеним војницима настрадалим у борбама на Колубари и Церу.

У кући Настасијевића налазило се много различитих музичких инструмената: флаута, две виолине, мандолина и хармонијум. Светомир проучава хорска дела Стевана Мокрањца, руковети и црквену музику, и Јосифа Маринковића, хорску музику и соло песме уз клавирску пратњу. Упознаје се постепено и са делима великих светских неимара музичке уметности и оспособљава се да на хармонијуму са успехом импровизује четворогласни хорски став. У аутобиографији Светомир пише: „...У тим тешким и беспокојним данима за нашу кућу музика је била спасење. Кад би се сви окупили у највећој соби, Момчило и ја свирали би дуете за две виолине, Мазаса, Виотија и Моцарта, у ствари Моцартове клавирске сонате прерађене врло добро за две виолине...То је ишло врло добро и могло се лепо слушати... А у тим моментима заборава страшне реалности која нас је опкољавала, сви смо потајно бринули за Живорада, који је као официр био на Солунском фронту.” У сталном страху за сопствене животе и повремено радећи за окупаторску војску разне физичке послове, породица Настасијевић је дочекала крај Првог светског рата.

Флаута браће Настасијевић, Музеј РТК, Л-1030

Година 1919. била је прекретница у животу Светомира Настасијевића. Заједно са бра-том Момчилом одлази у Београд,³ где је требало да настави школовање. Наредне 1920. цела породица се сели у Београд.

У Београду, Светомир уписује архитектонски одсек на Техничком факултету, где је 1929. године са успехом дипломирао. У току студија, обучава се у музици, уавршавајући се на виолини и у теорији музике. Као виолиниста и виолиста Светомир је свирао у готово свим оркестрима⁴ у Београду између 1921. и 1932. године. У то време, а и касније, имао је свој клавирски трио у коме је стално свирао виолину, док су се пијанисти и виолончелисти мењали. Често су у овом камерном ансамблу чело свирала и његова два брата, Момчило и Славомир. Радо је свирао Бетовенове и Моцартове сонате за виолину и клавир. Са нарочитим задовољством суделовао је као виолиниста у гудачким квартетима. Неколико пута свирао је са познатим педагогом и виолинистом Петром Станојевићем. Похађао је и музички семинар на Универзитету у Београду, где је слушао предавања Милоја Милојевића: науку о хармонији, анализу класичних музичких дела, музичке облике и историју музике. Милојевић је увек истицао да му је Светомир био најбољи ученик за све време његове педагошке праксе, упркос сталним неслагањима између њих двојице. Светомир је 1933. године са успехом завршио студије из оркестарског дириговања, са анализом инструментације, код познатог професора и диригента Ивана Брезовшека⁵. Убрзо је као диригент спремио један концерт са делима Моцарта, Вебера и Бетовена као и своју композицију *Седам народних игара*. Захваљујући сметњама и интригама овај концерт није одржан, а Светомир дефинитивно напушта дириговање.⁶

Успешно се бавио педагогијом интерпретације музичких дела. Био је помоћник режисера Београдске опере⁷, потом генерални секретар музичког програма Радио Београда, а једно време радио је и као архитекта у Дирекцији железница и Пројектантском заводу НРС.

³ Браћа су путовала пешице, а путовање је трајало два дана. Све то Светомир описује у аутобиографији *Пут у музику*.

⁴ *Collegium musicum*, *Станковић*, *Прво београдско певачко друштво*, певачко друштво *Обилић*.

⁵ Иван Брезовшек (1898–1942), диригент, допринео је уметничком успону Београдске опере у периоду између два светска рата.

⁶ G. Brili, *Svetomir Nastasijevic neimar balkanske muzike*, povodom 45-godina kompozitorskog rada, Beograd, 1966, 32.

⁷ В. Перичић, *Музички ствараоци у Србији*, Београд, 1969, 343.

У то време у Београду је боравио познати руски музички педагог, композитор и диригент Николај Черепњин⁸, најбољи ученик славног Римског–Корсакова⁹. Настасијевић се брзо спријатељио са Черепњином, који га је током дугих дискусија упутио у врхунске финесе инструментирања, и у логичне принципе постављања класичних и слободних музичких форми.

Београд: уметнички салон породице Настасијевић

Дом породице Настасијевић, у периоду између два светска рата, био је омиљено место окупљања интелектуалне елите Београда¹⁰, где су се водиле дискусије о уметности, музици и књижевности.

Проучавање различитих културних модела код Срба¹¹, дакле њихов настанак, трајање и деловање, заснива се на искуствима студија културе и нове историје уметности и подразумева контекстуални приступ. Културни модели¹² се образују на основу актуелних

⁸ Николај Черепњин (1873–1945), био је директор Конзерваторија у Тифлису и музички сарадник балетске трупе Ђагилева. Оставио је значајан број композиција симфонијске, камерне, балетске и вокалне музике. Умро је у Паризу.

⁹ Николај Андрејевич Римски Корсаков (1844–1908), руски композитор, један од петорице композитора познатих као *Велика петорка*, професор хармоније и оркестрације. Био је познат по наклоности према народним и бајковитим темама и по својој изванредној вештини оркестрације.

¹⁰ Више о томе Т. Чолак-Антић, „Књижевно-уметнички салони у Београду 1830–1940”, *Годишњак за друштвену историју*, Београд, 1994; *Исти*, *Тајне Настасијевића*: каталог изложбе *Фестивал једног писца*, Београд, 2009, 30-34; В. Димитријевић, „Салони Настасијевића”, *Слово Ђурилово* бр. 8, Горњи Милановац, 2011, 47-49.

¹¹ Главни типови културе од којих су неки наслеђени из XIX века а неки били производ модерног доба, живели су готово истовремено у Србији од почетка XX века: патријархална грађанска култура, просветитељско-рационалистичка или класична грађанска култура, модерна грађанска култура, нови културни модел изграђен у авангардном и футуристичком покрету, пролетерска култура итд; уп. М. Радуловић, *Модернизам и српска идеалистичка философија*, Београд, 1989; *Исти*, *Класици српског модернизма*, Београд, 1995; *Исти*, „Културни модели у Срба у првој половини XX века”, *Зборник у част Драгише Витошевића*, посебна издања, књ. 27, Београд, 2005, 215-230.

¹² Н. Макуљевић издваја три културна модела: модел „ограничене приватности” – (Османско царство), модел „хармоничног грађанског друштва” – (Хабзбуршка монархија / Аустроугарска монархија), модел „домаће стање и идеолошка приватност” – (Кнежевина / Краљевина Србија), Н. Макуљевић, „Плурализам приватности – Културни модели и приватни живот код Срба у XIX веку”, у: *Приватни живот код Срба у XIX веку*, прир. А Столић, Н. Макуљевић, Београд, 2006, 18-53.

идејних, верских, образовних, државних, друштвених и прородно-економских кретања и традицијске праксе.

Салонска музика посматрана је као карактеристичан продукт и медијум животног стила и менталитета једне епохе. Салон као друштвена институција и музика у салону као друштвена пракса имали су дугу предисторију.¹³

Реч салон позајмљена је из француског језика, а означава експонирано место у згради, првобитно дворцу или племићкој палати, односно простор у стану који има функцију пријемне и гостинске собе. У пренесеном значењу овај термин односи се на дружења организована у салону. С друге стране, салонска музика представља „музичку праксу (у смислу музика у салону), која је повезана са одређеним простором (званим салон) и специфичним друштвеним контекстом, као и за тај простор специјално компонованом и на музичко тржиште понуђеном врстом музичких комада (у смислу музика за салон).”¹⁴

Салонска дружења имала су различите форме и нису била једнозначна. Најчешћа представа салонских дружења односи се на окупљања у стану одређене личности, одређеног дана у седмици. У салонима које су држали познати уметници музика је имала изузетно важно место и била на високом уметничком нивоу. Из Француске се талас „салонске моде” проширио на целу Европу. Постало је уобичајено да грађански станови имају салоне, у којима је, по уледу на париски модел, извођена пригодна салонска музика.

¹³ Иако се може рећи да институција салона, као категорија, има порекло у италијанској ренесанси, Беатрикс Шиферер указује да „корени” салонског начина дружења сежу још даље у прошлост и као могуће претече салона издваја састанке хетера у античкој Грчкој. Ауторка истиче Атињанку Аспазију, као једну од најзначајнијих представница хетера, којој се дивео Сократ, а Перикле њоме и оженио, јер је био одушевљен њеним познавањем реторике и филозофије. Аспазија је имала одлично образовање, а истицана је и њена вештина музицирања и плесања. У Римском царству ову традицију су наставиле куртизане, будући да су грађанке Рима биле искључене из јавног друштвеног живота, а у средњем веку даме племенитог рода су на дворовима (Cours d' amour) окупљале уметнике, племиће и племкиње. Једна од најзначајнијих била је Елеонора Аквитанска. У ренесансној Италији институција и традиција уметничких салона доживљава велики процват на дворовима аристократиња (Isabella d' Este, Elisabetta Gonzaga). Овакве врсте друштвених окупљања у XVIII веку су се из Италије прошириле на Француску, пре свега у Париз, а доба просветитељства може се означити и као време процвата салонске културе, више у: Beatrix Schiferer, Salon – und Hausmusik einst und heute. Am Beispiel von Gisi Höller, Edition Volkshochschule, Wien 1999, 17-25.

¹⁴ М. Кокановић Марковић, *Друштвена улога салонске музике у животу и систему вредности српског грађанства у XIX веку*, Београд, 2014, 19-21.

Уметничка окупљања у дому Настасијевића, фотодокументација Музеја РТК

Салони су најчешће отворани у јесењим и зимским месецима, углавном касно поподне или рано увече. Поред конверзације и друштвених игара у салону се радо музицирало, а читане су поезија и проза. Музика која је извођена била је различитог квалитета, како по избору жанрова, тако и по техничкој захтевности. Међу омиљене и најбројније жанрове салонске музике спадају управо варијације на теме из оперских дела, или популарних народних и грађанских песама које су се певале у кафанама и пивницама. Почетком Пр-

вог светског рата, у Европи салонска музика је изгубила своје првобитно значење. Али такав случај није био у Србији: салонска музика одржала се све до пред сам почетак Другог светског рата.

Салон породице Настасијевић био је врло активан од 1924. до 1936. године у Београду у Рагарској улици бр. 131. Многи уметници и интелектуалци су долазили на разговоре који су се односили на књижевност, музику, ликовну уметност, слушање камерне музике и читање нових дела. Недељом поподне извођени су камерни концерти (барокна дела, Моцарт, Хајдн, Бетовен). Музицирања су трајала углавном од шеснаест часова до поноћи. У музицирању су учествовали Живорад, који је свирао флауту, Момчило – Мама, свирао пиколо флауту, Светомир – Сема виолу, а Славомир – Суне виолончело. Чланови оркестра били су и Винавер, који је свирао клавир и Периша Милић, сликар, који је свирао флауту. Светомир Настасијевић истиче да су најплодотворнији дијалози вођени између Момчила и Исидоре Секулић (која је волела да долази сама или у мањем друштву), као и Момчила и Димитрија Митриновића, који је у дом Настасијевића долазио ноћу, а одлазио у свануће, управо зато да би несметано могао да разговара са необичним песником. Композитор Станојло Рајичић¹⁵ одлазио је на послеподневна окупљања код Настасијевића сваке недеље. Он каже: „У породици Настасијевић постојале су и две сестре од којих је једна била професор физике, а друга се бринула о послужењу. Од свих гостију највише ми је остао у памћењу један њихов колега, професор географије, који је одлично имитирао разне личности и био врло духовит. На зидовима су се налазиле Живорадове слике... Специјалној атмосфери доприносили су и присутни уметници разних струка. Време је пролазило у музицирању, дискусијама, веселом расположењу... Вероватно да не грешим ако кажем да се ретко може у Београду срести породица, и то у оно време, у којој је од шесторо деце петоро завршило факултет, а уз то – четворо се бавило и уметношћу.”¹⁶

¹⁵ Станојло Рајичић (1910–2000), композитор и педагог. Компонувао је симфонијску и камерну музику, соло песме, балете, музику за представе и филмове.

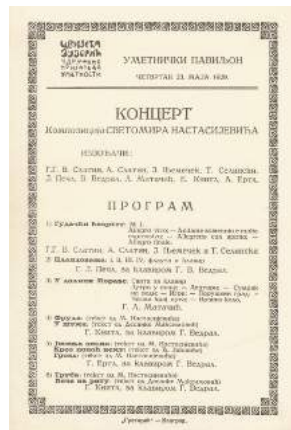
¹⁶ С. Рајичић, „Из музичког света”, *Летопис Матице српске*, књ. 423, св. 6, Нови Сад, 1979, 1151.

Случај др Милоја Милојевића

Године 1922. Светомир Настасијевић је први пут чуо за Милоја Милојевића¹⁷, када је слушао његово предавање о Григовој музици и при томе размишљао „зашто баш он да говори о музици најчистијој, најдубљој и најтајанственијој уметности, кад у његовим речима, гестовима и целокупном изгледу нема ничег ни истинитог ни тајанственог, што би нас опило и довело у чудну и нераздвојну везу с музиком бар за тренутак.“¹⁸ Није ни слутио да ће баш тај критичар за неку годину постати његов љути противник.¹⁹

У уметничком павиљону *Цвијета Зузорић* је 23. маја 1929. године изведен концерт Светомирових камерних дела, који је наишао на велико интересовање публике. Концерт је поновљен 1931. а потом још једном 1932. године. У саставу оркестра нашла су се велика имена тадашњег музичког света. Ту су били: Владимир и Александар Слатин, Рудолф Ертл²⁰, Зденко Книтл, Јосиф Немечек, Вацлав Ведрал²¹ и Јован Печл, под диригентском палицом господина Ловра Матачића²². Два дана касније у *Политици* је изашао чланак са потписом М. Милојевића који између осталог

Плакат за концерт у Уметничком павиљону *Цвијета Зузорић*, 23. мај 1929, Музеј РТК, Л-105

¹⁷ Милоје Милојевић (1884-1946), композитор, музички писац и критичар, педагог. У то време још није имао титулу доктора наука.

¹⁸ С. Настасијевић, *Случај др Милоја Милојевића*, Београд, 1940, 5.

¹⁹ Настојања српских композитора треба подвргнути још једном сагледавању: сви су они желели да их публика прихвати, једном речју – желели су да буду популарни колико Мокрањац или Даворин Јенко. Оваква ситуација је подуже трајала и после рата: скромне прилике и недовољно прихватање од стране публике чинили су да се многе композиције оних који су већ кретали европском стазом остајале неизведене или мало извођене.

²⁰ Рудолф Ертл (1886–1974), оперски певач, редитељ и вокални педагог, један од водећих солиста Београдске опере.

²¹ Вацлав Ведрал (1879–1953), композитор и хоровађа. Сарађивао је као музички писац у *Музичком гласнику*.

²² Ловро Матачић (1899–1985), диригент, добитник вишеструких награда: Букнерове медаље, медаље Сметана, Ханс вон Белов, Крст I реда за науку и уметност, Ордена Светог Саве V реда. Био је члан Академије Тибериана у Риму. Основао је фонд за усавршавање младих диригената.

Брошура *Случај др Милоја Милојевића*, Београд, 1940, Библиотека Легата браће Настасијевић, N П462

каже: „Ми смо се искрено обрадовали томе интересу омладине за догме једног младог Србина који полази у живот композитора, тежак и пун бола и разочарања, и радосни смо што можемо да кажемо да је Светомир Настасијевић заиста композиторски таленат.”²³ Али овакво мишљење није дуго потрајало. Одласком из оркестра *Collegium musicum*²⁴ 1933. године, Светомир се озбиљно замерио Милојевићу. Од тада почиње њихов сукоб који ће трајати све до почетка Другог светског рата. Милојевић је Светомиров рад назвао „дилетантским” и користио је сваку прилику да у стручној јавности омаловажава његов рад. Залагањем М. Милојевића, Петра Коњовића²⁵ и Стевана Христића²⁶ многа Светомирова дела нису стигла до публике, а најпознатије међу њима је свакако опера *Међулушко благо*. Револтиран таквим омаловажавањем и одбацивањем, Светомир је објавио брошуру *Случај др Милоја Милојевића*²⁷ и у предговору написао следеће:

„Ову брошуру сам написао фебруара месеца 1939. год., после многобројних г. Милојевићевих напада на мене и на

моја музичка дела. Мислио сам да је још тада штампам и пустим у јавност, али сам се сажалио на г. Милојевића, који је скоро стар човек и који у свом уметничком раду није

²³ С. Настасијевић, н. д., 6.

²⁴ *Collegium musicum* је камермузичко удружење које је 1925. године основао Милоје Милојевић и које ће све до 1941. године играти запажену улогу у музичком животу Београда. Милојевић је дириговао ансамблом, држао уводна предавања и у оквиру удружења покренуо едицију дела савремених југословенских композитора.

²⁵ Петар Коњовић (1883–1970), композитор, диригент и музички писац, оснивач Музиколошког института у Београду. Био је члан Интернационалног музиколошког института у Базелу, члан Академије наука и уметности у Прагу, а потом и у Београду. Одликован је Орденом рада I реда, а 1960. године добио је Седмојулску награду за животно дело.

²⁶ Стеван Христић (1885–1958), композитор, диригент, педагог и музички писац, један је од оснивача и првих професора Музичке академије у Београду. Био је члан Српске академије наука, један од оснивача Удружења композитора Србије, први председник Савеза композитора Југославије. Његово најзначајније дело је балет *Охридска легенда*.

²⁷ Штампану брошуру финансирао је лично Светомир Настасијевић, а објављена је 1940. године.

успео. Међутим г. Милојевић и даље продужује свој негативни и нетрпељиви став према мени и мојим делима, на један још безочнији и неодговорнији начин. Због тога и пуштам у јавност ову брошуру, да из ње, бар делимично, наша културна музичка публика види какви су носиоци и претставници наше данашње музичке културе.”

Музика Светомира Настасијевића

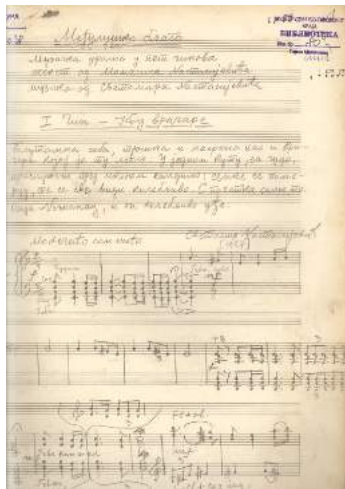
По доласку у Београд 1919. године, Светомир почиње да пише прве скице за соло песме на текстове Бранка Радичевића, Ђуре Јакшића и брата Момчила. Затим следи озбиљно проучавање клавирске литературе и дела Јохана Себастијана Баха, Моцарта, Бетовена и Шопена. Тада настају његове прве клавирске композиције. Између 1919. и 1921. године настају један клавирски трио, а затим и једна пасторална симфонија. Густав Брили²⁸ је овај период Настасијевићевог рада назвао периодом припреме.

Следе године када уметник почиње да ствара лични стил који је био карактеристичан по оригиналној мелодици која се напаја народним мелосом Србије и Македоније. Тако настају композиције *У долини Мораве* под општим називом *У природи*, две соло песме на текст Момчила Настасијевића *Песма фруле* и *Јасике* и ишчезла песма *Фетиши* на текст Божидара Ковачевића. Све су записане у нотни систем 1926. године. У истом стилу написане су и композиције *Први гудачки квартет* (1927), *Пландовања* за флауту соло уз пратњу клавира или оркестра (1927), симфонијска свита *Сабор* (1927)²⁹ и његово прво музичко-сценско дело, музичка драма *Међулушко благо* (1927)³⁰. Музичка драма *Међу-*

²⁸ Музиколог Густав Брили је стваралаштво Светомира Настасијевића поделио у неколико етапа: период припреме (1919–1921), период тражења (1921–1926), први период (1926–1932), други период (1929–1941) и тећи период који сматра најплоднијим и најдужим (1946–1966), више у: G. Brili, *n. d.*, 7-8.

²⁹ Симфонијска свита *Сабор* за велики оркестар имала је велики успех 1938. године у Београду, а потом и у Софији, у: С. Настасијевић, *Случај др Милоја Милојевића*, Београд, 1940, 9.

³⁰ Када су браћа Настасијевић 1923. приступили раду на првој музичкој драми *Међулушко благо*, српска оперска литература била је веома сиромашна, и по броју и по квалитету дела. Ако се томе дода још и неразвијен општи музички живот Београда у то време, онда подухват браће Настасијевић представља културни подвиг своје врсте. Такође, мора се узети у обзир да су тада ова два уметника били веома млади, Момчило је имао двадесет девет, а Светомир двадесет једну годину. Због тога све ово има још већи значај.

Међулушко благо, рукописне ноте,
1927, Музеј РТК, М-80

лушко благо има веома велику литерарну вредност и представљала је новину у нашој музички веома сиромашној средини тога времена. И поред успеха код књижевне критике, Народно позориште је одлучно одбијало³¹ да је изведе. Прву музичку драму браће Настасијевић³² пропратио је веома значајан поговор који даје увид у основе овог веома занимљивог подухвата и још занимљивијег остварења. „Уневши свој лични печат тражила су браћа Настасијевић равнотежу између исконског, архетипа и савремености, националне традиције и духа свог времена.”³³

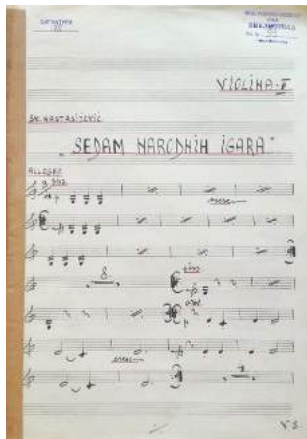
Браћа Настасијевић су тежила принципу да „реч и мелос буду нераздвојна целина”, као и да „краћа поетска фаза и музички мотив отелотворују један исти израз и да формирају комплетну целину”, и да најзад „потпуна реченица и развијена мелодија буду нераздвојна целина.” Другим речима „да се из матерњег поетског језика оствари матерња мелодија.”³⁴ То су три главна принципа којима је пројето читаво његово музичко-

³¹ Музичка драма је одбијена чак три пута: 1927, 1932. и 1937. године. Поводом тога је књижевник и музички критичар Станислав Винавер одржао јавно предавање 4. марта 1937. на Коларчевом универзитету са музичким илустрацијама које су изводили Анита Мезетова и Жарко Цвејић уз клавирску пратњу пијанисте Алексеја Бутакова. На одобравање публике предавање је објављено у *Књижевном гласнику* од 1. априла 1937. године. Годину дана касније, енглески публициста и музички критичар Ловет Филдинг Едвардс одржао је предавање у Енглеско-југословенском клубу у Београду. Том приликом износи значајне вредности опере *Међулушко благо* и између осталог каже: „... да је ово једна од две најоригиналније опере које је Балкан до сада дао, и једна од неколико опера које је читава Европа дала за последњих неколико година.”

³² Сценографију је урадио Живорад Настасијевић за I, II и III чин. Акварели су настали 1927. године и налазе се у Легату Браће Настасијевић (Музеј РТК).

³³ З. М. Јовановић, *Друштво уметника Зограф*, Београд, 1988, 65.

³⁴ G. Brili, *n. d.*, 6.

Композиција *Sedam narodnih igara*,
рукописне ноте, Музеј РТК, М-59

драмско и оперско стваралаштво. Четврти, оригинални принцип, састоји се у томе што је он издвајао један главни музички мотив, који је назвао *надмотив* и помоћу кога је успевао да сва лица у драми доведе до трагичног сукоба. Тиме је тежио да поред визуелног оствари и аудитивни антички фатум који у овом случају „тонски прожима и усмерава биће, али не више као вагнеровски *Лајтмотив*, већ као фатални надмотив.”³⁵ Ове своје принципе најпре је спровео у музичкој драми *Међулушко благо*, а потом и у драми *Ђурађ Бранковић*.

Светомир је озбиљно студирао мелодије свих балканских народа. Тако настаје прва композиција *Седм народних игара*, у којој налазимо измењене цитате народне игре Србије и Македоније. Ово популарно дело за клавир, односно оркестар, настало је 1928. године. Ту су још *Свита за женски хор бр. 1*, са цитатима народних мелодија из Македоније, затим *Свита за мешовити хор бр. 1*, са цитатима народних песама из Шумадије. Написао је укупно девет свита за мешовити хор, а за женски хор шест. Међутим, у својим следећим композицијама Светомир врло мало користи и цитира народну мелодију. Тако у свом *Другом гудачком квартету* (1930) цитира две македонске народне мелодије у трећем и четвртном ставу; у *Концерту за виолину соло и оркестар* (1932) цитира познату народну мелодију из околине Охрида *Биљана платно белеше* итд.

Кантата *Слово љубави* настаје 1936. године на текст деспота Стефана Лазаревића. Текст је превео Момчило Настасијевић. Хор *Београдски мадријалисти* на челу са диригентом Димитријем Стефановићем извели су ово дело 1963. године са изузетним успехом како у Београду, тако и у Венецији. Следи кантата *Додола* (1936–1960), а потом *Речи у камену* (1966) за баритон соло, мешовити хор и оркестар, на текст брата Момчила, коју Светомир сматра врхунском у овом домену његовог композиторског рада.

³⁵ G. Brili, n. d., 7.

Reči u kamenu, kantata za solo muški glas, мешoviti хор и оркестар, рукописне ноте, 1965-66, Музеј РТК, М-205

Маја месеца 1938. године *Прво београдско певачко друштво* под диригентском палицом Предрага Милошевића³⁶, изводи кантату *Омер и Мерима* (1937), која је доживела велики успех. „Наша музика добила је дивно, истинско ново дело.”³⁷ Извођењу и успеху кантате присуствовали су тадашњи директор опере Ловро Матачић, њен први диригент Иван Брезовшек и њен главни редитељ др Ерих Хецел. Ове угледне личности из тадашњег музичког живота Београда и раније су имали прилике да дају врло позитивно мишљење о музичким делима Настасијевића, а успех кантате *Омер и Мерима* само им је још једном то потврдио.

Те исте 1938. године Светомир је завршио своју другу музичку драму *Ђурађ Бранковић*³⁸, такође на текст брата Момчила и предаје је на извођење Београдској опери. Свечана премијера³⁹ била је 12. јуна 1940. године и под врским дириговањем Ловра Матачића доживела је велики успех. Режију је потписао изврсни познавалац музичке сцене др Ерих Хецел,⁴⁰ декор је урадио академски сликар Сташа Бе-

³⁶ Предраг Милошевић (1904–1988), диригент, пијаниста и композитор. За своју веома активну и разноврсну делатност на пољу музичке културе одликован је Орденом рада са црвеном заставом.

³⁷ П. Стефановић, *Правда*, 12. мај 1938.

³⁸ Пошто је било неких неслагања међу критичарима у то време, Милутин П. Деврња је писао о томе у: М. П. Деврња, *Око извођења „Ђурађ Бранковића”*, Београд, 1940.

³⁹ Том приликом Светомир је добио сребрни прстен из времена деспота Ђурађ Бранковића поклон студената Београдског универзитета. Прстен се данас чува у Легату браће Настасијевић, РТК, Горњи Милановац, Инв. бр. Л-1084.

⁴⁰ Др Ерих Хецел у листу *Време* од 11. јуна 1940. написао је следеће: „...Ја сматрам да је то једно одлично оперско дело, па имам нарочито задовољство приликом режирања. Оно је тако интересно не само као музичка оперска творевина, него по својој драматичности нисам имао сериознији драмски сиже и истовремено тако снажан и величанствен. Приликом режије доживео сам једно узбуђење, које ми се први пут догађа за 18 година рада. Приликом пробе сцене повратак Ђурађевих слепих синова Гргура и Стефана, сама слика, сама драма толико је потресна – да су сви чланови хора на проби истински заплакали. Верујте, то је за мене истински догађај.” у: М. П. Деврња, *н. д.*, 15.

Милорад Јовановић као Ђурађ, са премијере опере *Ђурађ Бранковић* 12. јун 1940, Музеј РТК, Л-922/4

ложански⁴¹, а костиме⁴² Владимир Жедрински⁴³. Главне улоге биле су поверене првацима Београдске опере: Милорад Јовановић (Ђурађ), Зденка Зикова (Јерина), Анита Мезетова (Мара), Слободан Малбашки (Кајица) и Жарко Цвејић (стари грађанин и јеромонах Лука)⁴⁴. Опера се задржала на репертоару читаве сезоне 1940/41. године. Последња представа која је била заказана за 3. април 1941. године, дакле свега три дана пре бомбардовања Београда, није одржана због мобилизације чланова Београдске опере.

Музичка драма *Ђурађ Бранковић*⁴⁵ представља једно од Светомирових најјачих сценских остварења, оригинална у музичкој форми, архаична у елементима староцрквеног појања. Текст и музичке мисли обједињене у јединствену целину, чине од овог дела чудесан примерак музичке драме⁴⁶.

Сребрни прстен из времена деспота Ђурђа Бранковића, поклон студената Београдског универзитета, Музеј РТК, Л-1084

⁴¹ Станислав Сташа Беложански (1900–1992), сценограф, костимограф и сликар. Изградио је модеран тип сценографије оригиналног стила који карактерише наглашена драматика и јединство бојених односа и пластична вредност сценског простора.

⁴² Милутин П. Деврња пише да једино стилизација костима није успела и то приписује управи Народног позоришта као пропуст, јер није нашла за сходно да набави нове костиме, у: М. П. Деврња, *н. д.*, 16.

⁴³ Владимир Иванович Жедрински (1899–1974), сценограф, костимограф и карикатуриста.

⁴⁴ Сописти опере Ђурађ Бранковић на челу са Антом Боглићем испред дирекције опере посетили су Момчилов гроб дан после премијере. Том приликом су положили цвеће које су на премијери добили од публике и одали почаст Момчилов чије је песништво у драми оцењено као најбоља књижевно-песничка творевина, *Време*, 14. јун 1940, 7.

⁴⁵ Либрето ове опере превео је на италијански (за Римску оперу) Густав Брили.

⁴⁶ Живорад Настасијевић је за музичку драму *Ђурађ Бранковић* урадио сценографију за I и III чин (Музеј РТК) и II, IV и V чин (Музеј позоришне уметности Србије). Ради се о акварелима из 1938. године.

Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Бураж Бранковић V чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Музеј РТК, Л-135

својке девојке, по тексту народне песме, у слободној форми. Свакако не би требало изоставити две брилијантне композиције за флауту соло и клавир као што су *Лирска фантазија* (1947) и *Лирски капричо* (1946).

Комична опера у четири чина *Зачарана воденица* је још једно музичко-сценско дело за коју је либрето написао Василије Голднер, према приповетци Милована Глишића *Двадесет година после*. Ово дело изведено је 1959. године на сцени на Врачару у оквиру Дома културе западни Врачар.

Још једно значајно дело Светомира Настасијевића представља опера *Први устанак* (1953), за коју је либрето написао његов млађи брат Славомир, а посвећена је „сени мога прадеде Лазара, који је учествовао у борбама Првог српског устанка”. Годину дана касније награђена је од стране Удружења композитора Србије. Изведена је концертно 3. фебруара 1959. године са великим успехом у дворани Коларчевог уни-

Настасијевић је био међу првим композиторима који је са успехом писао музику за филмове. Било је то у годинама 1939. и 1940. када се његово име, као аутора музике, појављивало на шпицама за туристичке југословенске филмове: *Југославија вас зове*, *Манастири у Србији*, *Бање у Србији* и *Дунав*.

У време док је био директор Београдске опере 1941/42. године, неправедно је оптужен за сарадњу са окупаторским властима. Орден заслуга за народ којим је одликован 1957. није успело да спречи игнорисање музичког стваралаштва од стране јавности.

Године 1943. Светомир је компоновао трагичну симфонијску поему *Виђење* Ко-

Орден заслуга за народ, 1957, Музеј РТК, Л-734

Рукописне ноте за балет *Живи огањ* (1938, Л-128),
и диригентска палица (Л-1083) Светомира
Настасијевића, Музеј РТК

моније, контрапункта, долазе до изражаја у његовим симфонијским делима, у којима доминирају његове оригиналне и аутентичне мелодије. Доминирају две симфоније написане у строгој форми бечких класичара: прва *Сеоска* (1950) са оригиналним темама и друга *Ероика* (1961) компонована такође у строгој класичној традиционалној форми.

У свом богатом опусу Настасијевић је посветио пажњу и композицијама за дечји⁵¹, женски и мешовити хор а *capella*. Он хорска дела почиње да ствара тек после 1929. године,

верзитета у Београду. Као извођачи појавила су се велика имена Београдске опере: Жарко Цвејић, Анита Мезетова, Живојин Милосављевић, а све то под диригентском палицом Богдана Бабића⁴⁷.

Опере *Антигона*⁴⁸ (1958), *Немирне душе*⁴⁹ (1962) и *Срећан случај*⁵⁰ (1963) нису извођене, али и оне поседују исте квалитете као и претходне.

Од Настасијевићевих балетских дела свакако је најзначајнији балет у три чина *Живи огањ*, где се као потписници радње појављују Момчило (I чин) и Светомир (II и III чин).

Приоритет мелодије као носиоца свих осталих музичких елемената, ритма, хар-

⁴⁷ Богдан Бабић (1921–1980), диригент, добитник више интернационалних признања, сахрањен је у Алеји заслужних грађана у Београду.

⁴⁸ Оперу *Антигона* на енглески је превео Димитрије Стефановић (1929–), диригент и музиколог.

⁴⁹ За ову оперу либрето је написао Светомир према прозној драми брата Момчила *Недозвани*. Налазила се на репертоару Новосадске опере.

⁵⁰ Текст за ову оперу Настасијевић је преузео од Јована Јовановића-Змаја, прилагодио га и допунио тако што му је дао форму и карактер оперског либрета.

⁵¹ Око тридесет песама за дечји хор, на текстове Десанке Максимовић, Љубомира Божинова, Душице Анастасијевић и Саше Дамјановић, ученице основне школе.

у време потпуне формираности, када је за собом имао написану музичку драму, неколико симфонијских и више дела камерне музике. Можемо их поделити у две врсте: једна као основу користи нашу народну мелодију, а друга се заснива на слободним уметничким и народним поетским текстовима.

Посебно место заузимају композиције на текстове српских средњовековних писаца: *Деспот Ђурађ и Узрин Јанко*, бугарштица из XV века; *Клименту Римском*, текст словенског учитеља Ђирила⁵²; *Јади смерне Јефимије*⁵³, потом *Литургија Св. Јована Златоустог* за мушки хор итд. Значајне су и композиције компоноване на уметничке и народне текстове са оригиналним музичким темама као што су: *Додолске песме* (1932), *Јован и Јованка* (1952), *Дубровачки мадригали* (1961), *Његошеви афоризми* (1962), све за мешовити хор, *Срђа злопоглеђа* и *Пропаст царства српскога* за мушки хор, рецитатора и оркестар састављен од виола и виолончела.

У периоду од 1920. до 1950. године деловао је као педагог и давао је часове из композиције и инструментације. Од неколико његових ученика нарочито су се истакла два талента: Војин Комадина⁵⁴ и Иван Маринковић⁵⁵.

У Београду је 1962. године објављен његов опсежан трактат, уџбеник *Наука о музичким инструментима*, сажето и успешно излагање овог предмета за примену у музичким школама и академијама. Четири године касније Светомир је завршио писање књиге *Музика као општи феномен у уметностима*,⁵⁶ која представља заокружен и целовит теоријски поглед на уметничко стварање. Дело је објављено тек шест година касније⁵⁷, јер као и много пута до тада опет су се појавиле препреке овај пут везане за објављивање књиге. Док је Момчило на себи својствен начин указао на специфичности разних умет-

⁵² Превод овог текста урадио је др Ђорђе Трифуновић.

⁵³ Превод је урадио др Ђорђе Сп. Радојчић.

⁵⁴ Војин Комадина (1933–1997), српски композитор и први генерални секретар Академије наука и умјетности Републике Српске.

⁵⁵ Син познатог композитора Јосифа Маринковића.

⁵⁶ О књизи: М. С. Даниловић, „Истраживач уметничке тајне: естетичка теорија Светомира Настасијевића”, *Зборник радова Музеја рудничко-таковског краја*, бр. 7, Горњи Милановац, 2014., 69–94.

⁵⁷ Замак културе, Врњачка Бања, 1972.

Светомир Настасијевић, *Музика као општи феномен у уметностима*, Библиотека Легата браће Настасијевић, Музеј РТК, N II 492

доносио много неприлика које су ишле на уштрб његовог композиторског делања. Своје критике објављивао је у београдским дневним листовима и часописима (*Правда, Време*,

ности и феномен музике, који је окарактерисао као непрестано кретање⁵⁸, Светомир је детаљно анализирао присуство музичких елемената у архитектури, сликарству, скулптури и поезији, притом изводећи аналогije како би оправдао тезу да је музика општи феномен у уметностима⁵⁹. Поента Светомировог огледа састоји се у томе да су неимитативне и нефабуларне уметности – архитектура и музика – два поларитета између којих се налазе имитативне и фабулане уметности – скулптура, сликарство и поезија. Ове последње, свака у свом домену, црпе конструктивне изражајне и иреалне феномене за своја остварења из архитектуре и музике. Ипак, највиши домети изражајности који егзистирају у свим уметностима, као појава и као присутност, јесу феномени који зраче из врхунске уметности – музике.⁶⁰

Светомир Настасијевић се показао и као веома добар критичар и полемичар. Писањем музичких критика се бавио врло интензивно, умео је увек да устане у одбрану других композитора и извођача. Такав став често му је

⁵⁸ „У сликарству сценским називам оно што се налази на средини између кретања и мировања; монументалност архитектуре лежи у апсолутном мировању; дубина музике у апсолутном кретању; сликарство и скулптура, који врло тешко и врло ретко налазе златну средину између те две крајности, теже, и с правом, што већем приближењу једној или другој. Где поезија каже своју последњу реч, ту музика удари свој први акорд.“ прир. Н. Петковић, „Есеји, белешке, мисли“, *Сабрана дела Момчила Настасијевића*, књ. 4, Горњи Милановац, 1991, 322, 332.

⁵⁹ Н. Петковић, *н. д.*, 16-29. Главне елемете музике: ритам, мелодију, хармонију и боју, Светомир је препознао у свим видовима уметности. Тако се, на пример, у архитектури укрштају две врсте ритма: хоризонтални и вертикални; линеарност, као други важан параметар, он доводи у везу са мелодијом у музици, масу изједначава са хармонијом, док архитектонски материјал пореди са музичком бојом.

⁶⁰ С. Настасијевић, *Музика као општи феномен у уметностима*, Врњачка Бања, 1972, 20.

Живот и рад, XX век). Уметничку критику композитор је видео као једну тврду, високу и многима неприступачну кулу на три спрата. У приземљу се налази *Прећуткивање*, на првом спрату *Грдња*, на другом *Колебање*, а на трећем *Славопојка*. Кула је доступна само „критичарима”, а од уметника и ствараоца у њој могу наћи место само они који припадају трећем спрату. Такође је сматрао да уметничку критику треба уступити стручним часописима, а у кулу он би уселио нове станаре: у приземље *Човека*, на први спрат *Морал*, на други *Истину*, а на трећи *Објективност*.⁶¹ Делатност музичког критичара, писца есејисте, предавача и педагога, коју је током живота развио, само још више употпуњују његов уметнички и општекултурни профил.

Свакако теба споменути и то да је једна група врло талентованих младих композитора⁶² прихватила Настасијевићев музички стил као путоказ и признала га као узор за свој даљи рад.

Колико је Светомир Настасијевић био поштован у музичким круговима на просторима бивше СФРЈ, али и Европе, сведочи његова обимна преписка, чији се један део чува у Легату браће Настасијевић.⁶³ Од великих имена тадашње музичке сцене поменућемо само неке: Бојана Јелача, Ладислав Грински, др Ерих Хецел, Ловро Матачић, Едвард Гој, Богдан Бабић, Густав Брили, Ловет Филдинг Едвардс, Рајка Добровић, Петар Милосављевић, Драгољуб Јовашевић, Жељко Страка и многи други. Осим појединаца похвале и позиве за извођење његових дела упутиле су му и многе институције: Београдска филхармонија, Театро Констанци из Рима, Српско народно позориште из Новог Сада, Театар Опера из Париза, Народно позориште из Сарајева, Радио Београд, Радио Титоград, Дубровачка филхармонија и др.

После прославе поводом четрдесет пет година композиторског рада 1966. године, Светомир се повукао са музичке сцене. Остатак живота провео је са сестром Славком, уживајући у лепотама Врњачке Бање. Када је 17. августа 1979. године преминуо, сахрањен

⁶¹ Б. Руђинчанин, *Истраживачи музичких тајни*, Багдала бр. 146 (1971): 15.

⁶² То су Миленко Живковић, Велизар Гођевац, Јован Димитријевић, Бранко Драгутиновић, М. М. Пешић, који су заједно са Светомиром покушали да покрену музичке новине. О томе пише Светомир у аутобиографији *Пут у музику*.

⁶³ Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац.

је на исто место где су већ почивали Момчилови посмртни остаци. Момчило и Светомир су, као рођена браћа, били упућени током живота и стваралачког рада један на другог. Судбина је хтела да оба брата буду сахрањена, са разликом од четрдесет једне године, на истом гробном месту.

Надгробни споменик у Београду, фотодокументација Музеја РТК

Пламен – спжити где лек.
Мач – одсецати главе где коб.
Мелем непреболу.
Стамен бршљану дебло.

Вековати где век.
Злодух злу. Доброти верни роб
Рођају жртва, жетви клас
Печали, – себи гроб и спас.⁶⁴

⁶⁴ Епитаф на надгробној плочи Момчила и Светомира Настасијевића – стихови Момчилове песме

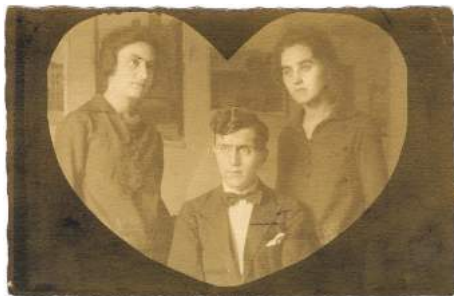

* * *

Комплетан композиторски опус Светомира Настасијевића указује на њега као на једног од наших првих композитора који је са успехом поставио и остварио основе наше националне уметничке музике и указао на стазе по којима би се требало кретати приликом стварања музике једног народа. Музика за сцену, богата, зрачна, истинска била је Настасијевићев уметнички credo. Његов стваралачки опус необично је широк: готово ниједно подручје композиторског рада није од њега остало нетакнуто. Светомир Настасијевић је као ретко ко од наших уметничких стваралаца смело ишао путем самосталног стварања. Оспораван и потискиван од стране јавности, он је умео да на српској лири изазове нове звуке и тонове који су обогатили нашу музику. За разлику од других уметника био је доследан у трагању за уметношћу која би била национална, а истовремено оригинална и нова, ван традиције и далека од туђих узора. И што дубље залазимо у његово дело, све се више стиче утисак о његовој оригиналности и о његовом значају као аутентичној вредности српске културе.

„Музички феномени нису ништа друго до нужни апстрактни елементи сваког правог уметничког дела... Полови сваког великог уметничког дела су музичке природе... Велика уметничка дела се рађају из подсвесне неопходности музичких зрачења човечијег духа, и остварују свој завршни израз крајњим еманацијама тих музичких неопходности. Полови сваког уметничког дела, тј. његов корен и његов цвет додирују се присуством својих музичких феномена”⁶⁵

⁶⁵ С. Настасијевић, н. д., 5-6.

Даринка, Светомир и Славка, Музеј РТК, Л-1004

Лична карта Светомира Настасијевића,
Музеј РТК, Л-1187

Живорад Настасијевић, *Портрет брата
Светомира*, уље на платну, 1926, Музеј РТК, Л-282

Чланска карта Друштва пријатеља музике Србије,
Музеј РТК, Л-1188

Јасике, рукописне ноте, 1926,
Музеј РТК, М-46

Српска свита, рукописне ноте,
1934, Музеј РТК, М-82

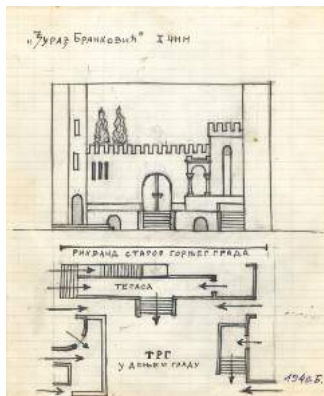
У долини Мораве, рукописне ноте,
1926, 1939, Музеј РТК, М-112

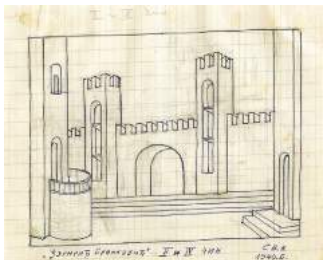
Живорад Настасијевић, Сценографија за оперу
„Међулушко благо”, II чин, акварел, 1927,
Музеј РТК, Л-521

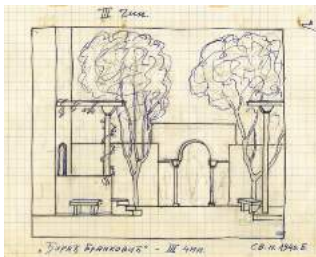
Живорад Настасијевић, Сценографија за оперу
„Бурађ Бранковић”, III чин, акварел, 1938, Музеј
РТК, Л-425

Светомир Настасијевић,
Цртеж за сценографију опере „Бурађ
Бранковић“, I чин, мастило на папиру,
1940, Музеј РТК, Л-129

Светомир Настасијевић,
Цртеж за сценографију опере
„Бурађ Бранковић“, II и IV чин,
мастило на папиру, 1940,
Музеј РТК, Л-131

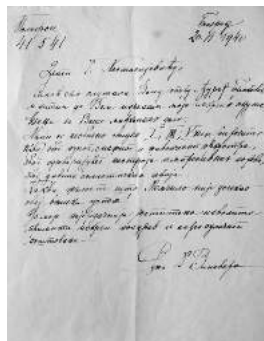
Светомир Настасијевић,
Цртеж за сценографију опере
„Бурађ Бранковић“, III чин,
мастило на папиру, 1940,
Музеј РТК, Л-132

Светомир Настасијевић,
Цртеж за сценографију опере
„Бурађ Бранковић“, V чин,
мастило на папиру, 1940,
Музеј РТК, Л-135

Свита из опере „Бурађ
Бранковић“, рукописне ноте,
1938, Музеј РТК, М-111

Писмо Руже Винавер
поводом успеха опере
„Бурађ Бранковић“, 20. јун 1940,
Музеј РТК, Л-1186

Соната I, штампане ноте, 1950,
Музеј РТК, М-20

Босанске песме, штампане ноте,
1958, Музеј РТК, М-148

Светомир и Славка у Врњачкој бањи, Музеј РТК, Л-1009

Уџбеник *Музички инструменти* за музичке школе и музичке академије, Београд, 1962, Музеј РТК, М-251

Каталог музичких дела

I Опере

1. Међулушко благо 1927.
2. Ђурађ Бранковић 1938.
3. Зачарана воденица 1946.
4. Први устанак 1953.
5. Антигона 1959.
6. Немирне душе 1962.
7. Срећан случај 1963.

II Балети

1. У долини Мораве 1926..
2. Драган и Милена 1927
3. Живи огањ 1943–1949–1955–1956.

III Кантате

1. Омер и Мерима 1937.
2. Слово љубави 1936. (1960.)
3. Додола 1936. (1960.)

IV Симфонијска дела

1. Свита за мали оркестар 1921.
2. У природи (прва лирска свита) 1926.
3. Капричо 1926.
4. Сабор 1927.
5. Пландовања 1927.
6. Седам народних игара 1928.

7. Пролећна свита 1930.
8. Концерт за виолину и оркестар 1932.
9. Пет комада за женски хор и оркестар 1933.
10. Српска (лирска) свита 1934.
11. Вечерња песма и прва пасторала 1935. (1946.)
12. У природи (друга лирска свита) 1941.
13. Виђење Косовке девојке 1943.
14. Моравска рапсодија 1943.
15. Лирска фантазија и Капричо 1946.
16. Сеоска симфонија 1950.
17. Концерт за харфу 1951.
18. Концерт за кларинет 1952.
19. Осам балканских игара 1955.
20. Балканска рапсодија I 1957.
21. Концерт за две флауте 1956.
22. Орфеј у завичају 1959.
23. Балканска рапсодија II 1961.
24. Егоиса 1961.
25. Музика за филм:
 - Југославија вас зове 1939.
 - Манастири у Србији 1939.
 - Бање у Србији 1940.
 - Дунав 1940.

V Камерна музика

1. Први гудачки квартет 1927.
2. Други гудачки квартет 1930.

За клавир соло:

1. Свита за децу I 1921-1925.
2. Свита за децу II 1921-1926.
3. Соната I 1951.
4. Бугарске игре I, II, III, IV 1935.
5. Српске игре I, II, III, IV 1949.
6. Балетски призори 1963.

За виолину соло и клавир:

1. Вечерња песма 1935.
2. Успаванка 1941.
3. Пасторала I, II, III 1946.
4. Оријентална песма 1950.
5. Пасторала IV 1951.
6. Свита за виолу и клавир 1956.
7. Ноктурно 1960.

Соло песме са пратњом клавира:

1. Десет песама мога брата
 - Песма фруле 1926.
 - Јасике 1926.
 - Јесења песма 1927.
 - Грозд 1928.
 - Труба 1928.
 - Божјак 1930.
 - Вечерња песма 1932.
 - Зора 1932.
 - Сутон 1932.
 - Две ране 1932.

Остале соло песме:

2. Кроз поноћ нему
(текст Ђуре Јакшића) 1928.
3. У шуми
(текст Десанке Максимовић) 1928.
4. Вече на рити
(текст Десанке Максимовић) 1928.
5. Ишчекивање
(текст Десимира Благојевића) 1928.
6. Застали смо у гају
(текст Станислава Винавера) 1929.
7. Ведри сан
(текст Станислава Винавера) 1929.
8. Мит о себи
(текст Десимира Благојевића) 1930.
9. Тенџик (народна песма) 1933.
10. Успаванка (народна песма) 1933.
11. Не жалај (народна песма) 1933.
12. Косовка девојка
(текст Драгољуба Филиповића) 1933.
13. Молитва моја
(текст Синише Пауновића) 1936.
14. Молитва за Мишу
(текст Љубомира Божинова) 1936.
15. Рањен Јанко са Косова
(народна песма) 1940.
16. Наше жизни прођеће је кратко
(текст П. П. Његоша) 1950.
17. Кад млидијих умрети
(текст Бранка Радичевића) 1952.
18. Сеоце
(текст Божидара Ковачевића) 1959.

19. Ибар шуми
(текст Божицара Ковачевића) 1959.
20. Рођење песника
(текст Божицара Ковачевића) 1959.
21. Пролеће
(текст Божицара Ковачевића) 1959.
22. Отвори очи
(текст Миодрага Павловића) 1961.
22. Путовање (текст Васка Попе) 1963.

Соло песме са пратњом клавира:

Компоноване 1929.

Марије Бела, Се рашетаф,
Разболел се млад Марин, Ајде се прошета,
Марика, Мори Дуде, мори, Мери Томчо,
Јоване сине, Сан заспала, Механци мори,
Заспа, задрема, Што лелеје

Компоноване 1933.

Вјетар њише, Русо вардаленко,
Ставре Нацки думше, Заплакала Ђула,
Море Иво еј, Сву ноћ ми соко,
Дедо и мечките, Лупна тобош,
Кара мајка Алила,
Курдиса се зелен чадор, Младо овчарче,
Пошла Румена на воду, Тужна везиља,
И Алах каже

VI Хорска музика

За мешовити хор

Свита бр. 1 1932.
Додолске песме I, II, III, IV 1932.
Свита бр. 2 1933.
Разне народне песме 1935–1936.
Свита бр. 3 1936.
Свита бр. 4 1939.
Свита бр. 5, 6, 7 1946.
Јован и Јованка 1952.
Свита бр. 8 1959.
Његошеви афоризми I, II, III, IV, V
1951–1962.
Дубровачки мадригали I, II, III 1961.

За мушки хор

(компоноване од 1932 до 1949. године)

Маријо ћеро
Ми удрије топаните
Гором језде кићени сватови
Крстоноше
Ој Мораво
Киша иде
Свита за мушки хор бр. 2
Срђа злопоглеђа
Литургија Св. Јована Златоустог
Пропаст царства српског

За женски хор

Свита бр. 1 и 2 1929.

Свита бр. 3 1930.

Свита бр. 4 1931.

Свита бр. 5 1932.

Нејаки Ненаде

(текст Драгољуба Филиповића) 1933.

Коло I, II, III 1933.

Жетелице 1935.

Свита бр. 6 1949.

За дечји хор (компоноване 1932. године)

1. Седам дечјих песама (Гризе дете
јабуку, Додолице, Тече река тедено, Паун
пасе, Цив, рив, мачак седи, Успаванка,

Колорићу панићу).

2. песме на текстове Десанке Максимовић
(компоноване 1936. године)

Млинару устај, Песма Кише, Жаба и рода,
Песма путева, Наша рода, Ево играчака.

3. Несташни Пера

(текст Љубомира Божинова) 1936.

4. Успаванка за Мишу

(текст Љубомира Божинова) 1936.

5. Јарчић Рогован

(текст Душице Атанасијевић) 1936.

6. Четири дечје песме

(народни текст) 1957.

Ја посејам белицу пшеницу, Рано пођох
на пазар, Мома малена мало вечера,
Женидба врапца подунавца

Каталожке јединице⁶⁶

Документа:

1. Лична карта, 15. 7 1950, Л-1187
2. Чланска карта Друштва пријатеља музике Србије, за годину 1956, Л-1188
3. Војна књижица, Л-1191
4. Чланска карта Музичког друштва Станковић, Л-1073
5. Чланска карта Удружења композитора Србије, Л-1072
6. Легитимација музичког критичара часописа Живот и рад, Београд, 1925, Л-1071
7. Упут Светомира Настасијевића за лекарски преглед ради уверења о оцени способности за војну службу, Л-1198

Лични предмети:

8. Диригентска палица, Л-1083
9. Печати Светомира Настасијевића, Л-735, Л-736
10. Налив перо, Л-1089
11. Сребрни прстен из доба деспота Ђурђа Бранковића, поклон студената Београдског универзитета на премијери опере *Ђурађ Бранковић*, Л-1084
12. Спомен плакета „Београд 1944–1969”, И-733

13. Орден заслуга за народ из 1957. године, Л-734

Слике, цртежи, акварели:

14. Живорад Настасијевић, *Портрет брата Светомира*, уље на платну, 1926, Л-282
15. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Међулушко благо, I чин*, акварел, 1927, Л-520
16. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Међулушко благо, II чин*, акварел, 1927, Л-521
17. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Међулушко благо, III чин*, акварел, 1927, Л-522
18. Живорад Настасијевић, *Портрет брата Светомира*, оловка на папиру, 1927, Л-1031
19. Живорад Настасијевић, *Повратак слепих синова Ђурђа Бранковића (сцена из опере Светомира Настасијевића)*, уље на лесониту, без године, Л-820
20. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Ђурађ Бранковић, I чин*, акварел, 1938, Л-424
21. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Ђурађ Бранковић, II чин*, акварел,

⁶⁶ Сви експонати су део Легата браће Настасијевић који се налази у склопу Музеја рудничко-таковског краја

1938, Музеј позоришне уметности Србије, Инв. бр. 30544/1

22. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Ђурађ Бранковић, III чин*, акварел, 1938, Л-425

23. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Ђурађ Бранковић, IV чин*, акварел, 1938, Музеј позоришне уметности Србије, Инв. бр. 30544/2

24. Живорад Настасијевић, *Сценографија за оперу Ђурађ Бранковић, V чин*, акварел, 1938, Музеј позоришне уметности Србије, Инв. бр. 30544/3

25. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић I чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-129

26. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић II чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-130

27. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић III и IV чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-131

28. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић III чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-132

29. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић IV чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-133

30. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић V чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-134

31. Светомир Настасијевић, *Цртеж за сценографију опере Ђурађ Бранковић V чин*, оловка и туш на папиру, 1940, Л-135

32. Живорад Настасијевић, *Моја родна кућа у Горњем Милановцу*, уље на платну, 1956, Л-408

Музикалије:

33. *Десет песама мога брата*, М-78

34. Beethoven, *Streichquartette, viola, štampane note*, М-266

35. *Међулушко благо музичка драма у 5 чинова*, рукописне ноте, 1927, М-80

36. *Успаванка за женски хор уз пратњу клавирског извода у четири руке*, рукописне ноте, М-255

37. *Марије бела*, рукописне ноте, 1929, М-102

38. *Гором језде кићени сватови*, рукописне ноте, 1930.

39. *Додолске песме*, рукописне ноте, Београд, 1932, М-60

40. *Свита за мешовити хор N°1*, штампане ноте, Београд, 1932, М-91

41. Milivoje Mil. Crvčanin, *Otče naš*, štampane note, Praha, 1935, М-270

42. *Свита за женски хор N°5*, штампане ноте, Београд, 1938, М-27

43. *Ђурађ Branković*, muzička drama u pet činova, rukopisne note, 1938, М-199

44. *Арија Маре* из опере *Ђурађ Бранковић*, рукописне ноте, 1938, М-100

45. *Svita iz opere Đurađ Branković*, rukopisne note, 1938, M-111
46. *Jugoslavija vas zove*, muzika za film, rukopisne note, 1939, M-244
47. *Sabor*, rukopisne note, M-2
48. *U prirodi*, štampane note, Beograd, 1941, M-16
49. *Naše жизни прољеће је кратко*, музика на текст П. П. Његоша, рукописне note, 1951, M-229
50. *Božidar Trudić, Mali komadi piano*, štampane note, Beograd, 1953, M-261
51. *Solo pesme*, štampane note, Beograd, 1954, M-73
52. *Зачарана воденица*, рукописне note, M-76
53. *Српска свита*, рукописне note, 1958, M-6
54. *Antigona muzička drama u 4 čina*, rukopisne note, M-81
55. *Nemirne duše*, kamerna opera u 4 čina, 1961, M-289; tekst Momčila Nastasijevića, rukopis, M-290
56. *Reči u kamenu*, rukopisne note, 1965–66, M-205
57. *Чари трапеза камерна опера у једном чину*, рукописне note, 1966, M-173
58. *Druga simfonija Eroica*, štampane note, Udruženje kompozitora Srbije, 1967, M-17
59. *Gudački kvartet N°1 A-moll*, rukopisne note, M-184

Документација:

60. Програм за концерт у Уметничком павиљону *Цвијета Зузорић*, 23. мај 1929, Л-105
61. Програм за концерт у Уметничком павиљону *Цвијета Зузорић*, 7. март 1932, Л-107
62. Плакат за музичку драму *Међулушко благо*, Коларчев Народни универзитет, 4. март 1937, Л-1178
63. Програм за *I симфонијски концерт* у извођењу Београдске филхармоније, Дворана Коларчеве задужбине, 25. октобар 1938, Л-115
64. Писмо Бранка Драгутиновића, 22. мај 1938, Беч, Л-1199
65. Допис Задруге за привредни филм Краљевине Југославије у вези музике за филм *Југославија вас зове*, 5. септембар 1939, Л-136
66. Допис за музику у филму *Манастири Моравске бановине*, Задруга за привредни филм Краљевине Југославије, 24. децембар 1939, Л-138
67. Писмо Руже Винавер поводом успеха опере *Ђурађ Бранковић*, 20. јун 1940, Л-1186
68. Кратак садржај опере *Ђурађ Бранковић*, рукопис, M-71
69. Плакат за оперу *Ђурађ Бранковић*, Народно позориште Београд, 2. март 1941, Л-974

70. Плакат за балет *У долини Мораве*, Српско народно позориште, 10. јун 1942, Л-1180
71. Програм концерта у сали Дома ЈНА, 20. мај 1954, Л-112
72. Дописница Жељка Страке поводом материјала *Виђење Косовке девојке*, 23. фебруар 1956, Минхен, Л-1200
73. Дописница Петра Бингулца, 3. јул 1956, Л-1201
74. Програм за симфонијски концерт, 21. март 1957, Л-119
75. Plakat za komičnu operu *Začarana vodenica*, Scena na Vračaru, 19. mart 1959,
76. Каталог композиција Светомира Настасијевића, издање Савеза композитора Југославије, 1965, Л-116
77. Програм и позивница за *Концерт арија и дуета из опера и музичких драма Светомира Настасијевића поводом 45-годишњице композиторског стварања*, 16. новембар 1966, Л-117
78. Деплијан за драму *Код вечите слаvine*, Народно позориште Зеница, 25. октобар 1966, Л-116
79. Програм и позивница за симфонијски концерт, Дворана Коларчевог универзитета, 6. јун 1967, Л-118
80. Програм и позивница за *вече књижевности и музике из времена Деспота Стефана Лазаревића*, Галерија фресака, 30. мај 1969, Л-116

81. Програм за хорски концерт *Вече балада* Сомборског певачког друштва, Л-116
82. Програм *Средњи век у новијој српској поезији и музици*, Галерија фресака, 10. мај 1970, Л-116

Књиге:

83. Светомир Настасијевић, *Случај д-р Милоја Милојевића*, Београд, 1940, Библиотека Музеја РТК, N II462
84. Милутин П. Деврња, *Око извођења „Бурђа Бранковића“*, Београд, 1940, Библиотека Музеја РТК, N II560
85. Gustav Brili, *Pet opera Svetomira Nastasijevića*, Beograd, 1961, M-216
86. Svetomir Nastasijević, *Muzički instrumenti za muzičke škole i muzičke akademije*, Beograd, 1962, M-251
87. Gustav Brili, *Svetomir Nastasijević neimar balkanske muzike*, Beograd, 1966, M-250
88. Gordana Krajačić, *Simfonijska muzika Svetomira Nastasijevića*, Beograd, 1970, M-146
89. Svetomir Nastasijević, *Muzika kao opšti fenomen i umetnostima*, Zamak kulture, 1972, Библиотека Легата браће Настасијевић, N II515
90. Gordana Krajačić, *Čarobna frula Svetomira Nastasijevića*, Zamak kulture, Vrnjačka Banja, N II686
91. Милош М. Марковић, *Настасијевићи*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1984, Библиотека Музеја РТК, Инв. бр. 6670

Фотографије:

92. Светомир Настасијевић, Л-925, Л-931, Л-940
93. Светомир као гимназијалац, Л-930
94. Светомир као студент, Л-1012
95. Са пријатељима, Л-926
96. Даринка, Светомир и Славка, Л-1004
97. Светомир као професор, Л-934
98. Са хором Иво Лола Рибар, Л-944
99. Испред статуе Косовке девојке, Крушевац, 1971, Л-939
100. Породичне фотографије: Л-1006, Л-1040, Л-1074,
101. Уметничка окупљања у дому Настасијевића – фотодокументација Музеја РТК
102. Погреб Светомира Настасијевића, Београд, август 1979, Л-948, Л-951
103. Албум са фотографијама са премијере музичке драме *Ђурађ Бранковић*, 12. јун 1940. година, Л-922
104. Фотографије са премијере музичке драме *Ђурађ Бранковић*: Л-972, Л-84, Л-86, Л-89
105. Сцене из балета *У долини Мораве*, Л-83, Л-85

Остали предмети:

106. Монограм краља Вукашина, умањена копија из Маркове цркве код Прилепа, бронза, Музеј РТК, Л-1081
107. LP ploča Svetomir Nastasijević – Milan Bajšanski, 7 narodnih igara – 10 narodnih pesama, L-1313
108. Виолончело са гудалом, Легат браће Настасијевић, Л-1307
109. Сталак за ноте, Легат браће Настасијевић, Л-1305
110. Радни сто, Легат браће Настасијевић, Л-155
111. Фотеља (део гарнитуре за седење), Легат браће Настасијевић, Л-1308
112. Комода (мања), Легат браће Настасијевић, Л-158
113. Радио, radiotehniche fabrik, Wien, Легат браће Настасијевић, Л-159
114. Телефон (приватно власништво Предрага Лошића)
115. Статуа бика, гипс, гвожђе, Л-1047

Summary

Svetomir Nastasijević was born in Gornji Milanovac, in 1902, where he finished primary school and three grades of grammar school. The four Nastasijević brothers (Živorad, Momčilo, Svetomir and Slavomir) inherited, among other things, love and gift for music – each of them could play several instruments. Slavomir was firstly instructed in music by his brother Momčilo during World War I. However, Svetomir learnt a lot of things by himself, studying church music, scores written by Mokranjac and Joseph Marinković, as well as the works of famous composers from abroad. His schooling after the war connected music and civil engineering, as another family tradition. He got his university degree at the Technical faculty, Architecture Department, in Belgrade, and at Belgrade Music School with the Professor Ivan Brezovscheck, as his mentor. Until 1932 he was constantly engaged as a violinist or a violist in different orchestras and bands. After that, he devoted most of his time to composing. He was also a music critic for Belgrade newspapers and magazines, held lectures, wrote textbooks and essays. He was also a successful music pedagogue.

The composing opus of Svetomir Nastasijević is extremely rich: solo songs, solo instrumentals, choir songs, cantatas, symphonies, opera and ballet music. In his fruitful cooperation with his brother Momčilo, he composed operas: *Medjulush Treasure*, *Djuradj Brankovic*, and *Restless Souls*, ballet *Live Fire*, a number of solo songs and cantatas named *Words in Stone*. Nastasijević composed operas: *An Unhappy Event*, *A Bewitched Mill*, *Antigona*, a ballet: *In the Morava River Valley*. Composing stage music, Nastasijević was following his principle that lyrics and music should be an inseparable unity, he wanted the poetic mother tongue to create a "mother" melody. In spite of having been disputed and underestimated by one part of the public, the compositions by Svetomir Nastasijević were performed in the period between the two world wars and after the Second World War in the 60s and 70s of the XX century. All eminent orchestras, choirs, opera houses and radio stations in former Yugoslavia, and other countries, had his music on their repertory.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

78.071.1:929 Настасијевић С.(083.824)
069.41(497.11)(083.824)

ГАЧИЋ, Тања, 1971-

Светомир Настасијевић : (1902–1979) :
заборављени неимар балканске музике / Тања Гачић ;
[фотографије Саша Савовић]. - Горњи Милановац :
Музеј рудничко-таковског краја, 2017 (Горњи Милановац :
Codex Print). - 43 стр. : илустр. ; 16 x 16 cm

Тираж 250. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Summary.

ISBN 978-86-82877-70-7

а) Музеј рудничко-таковског краја (Горњи Милановац)
- Легат браће Настасијевић - Изложбени каталози б)
Настасијевић, Светомир (1902-1979) - Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 241724684